

Věty podmínkové a přípustkové

I. Věty se spojkou *sī* (*nisi*, *sīn*, *quodsī*, *ac sī*)

1 Souvětí podmínková se *sī*, v záporu *nisi*

Věta hlavní s větou vedlejší vytvářejí souvětí vždycky. U podmínkových vět má představa **souvětí** obzvláštní důvod, který vysvětlí z následujícího srovnání:

Nesciō, quid fiat.

Dabat eīs escam, ut crēscerent.

Cum Caesar vēnisset, hostēs reppulit.

ALE:

Sī tacuissēs, philosophus mānissēs.

V základní podobě má totiž tzv. předvětí (neboli věta se *sī/nisi*) i závětí (neboli věta hlavní)¹ též způsob, popř. i čas.

Tři formy podmínkových souvětí (tři významy, tři způsoby překladu)

a) reálná: skutečná, vyjadřuje obecně platnou podmíněnost, zákonitost

– JESTLIŽE / -LI; v L **indikativ**

*Sī valēs, bene est; ego valeō.*²

Sī oboediēbant, non castigābantur.

Sī vēneris, laetābor.

b) ireálná: neskutečná, význam „kdyby tomu tak bylo = jenže tomu tak není“

– KDYBY; v L **konj. ipf., plpf.**

Rozdíl: konj. ipf. v platnosti kondicionálu přít. vyjadřuje ireálnost **v přítomnosti**,

konj. plpf. v platnosti kondicionálu min. vyjadřuje ireálnost **v minulosti**.

Sī aquam habērēmus, bene iter ferrēmus.

× *Sī aquam habuissēmus, bene iter tulissēmus.*

Pokud se souvětí nedokončí, nabývá *sī*: *kdyby* platnosti částice práci; jiný výklad: *sī* místo *utinam* podle εἰ γὰρ / εἰθε: *Sī tantum tacuissēs!* :

c) potenciální: možná, význam: „sice tomu tak většinou nebývá, ale jsou možné případ(y), kdy tomu tak bude“; platnost do budoucnosti, vyjadřuje se přítomností)

– KDYBY SNAD³ / POKUD (BY) / V PŘÍPADĚ, ŽE; v L **konj. prez., pf.**

– konj. prez. pro platnost opakovanou → **ned.**

– konj. pf. pro platnost jednorázovou → **dok.**

Sī tēcum loquar, omnia tibi nārrem.

Sī tē vīderim, omnia tibi expōnāverim.

¹ Také pokud jde o pořadí, mluví uvedená poučka o případech častějším. Ale pořadí záleží na mluvčím/pisateli a může být jak *Sī crēdis, bene est*, tak *Bene est, sī crēdis*.

² Ustálená první věta starořímského dopisu; běžně se dokonce zkracovala: *S. V. B. E. E. V.*

³ Je-li potenc. platnost zřejmá z obsahu, stačí KDYBY.

Formy smíšené se vyskytují odnepaměti a jejich existence je pochopitelná z toho, že jsou i takové vyjadřovací potřeby: např. není jednota času („Jestliže tenkrát A, nyní B“), způsobu („Jestliže je tomu tak, udělej / ať ...“ – imper. / konj. jusivní) nebo i tzv. formy („Kdybys snad..., určitě budeš...“ – V potenc. + H reálná). Ve smíšených souvětích nutno každou část hodnotit a překládat zvlášť; mluvíme pak ne o souvětí, nýbrž o **větě ireálné/potenciální**.

2 Vyjadřování alternativy („jestliže toto, potom takto; jestliže něco jiného, potom jinak“):
sī – sīn (-n z otázkového -ne):

Sī vēneris, librum tibi dabō; sīn autem minus, mittam :

3 Zvláštnosti zájmen

a) v platnosti neurčitých se užívají podoby bez formantů: *sī quis, sī quid* = „sī aliquis / quīvis, sī aliquid“ ap. (srov. české zastaralé *jestliže kdo* = „někdo“);

b) na začátku souvětí může *sī* splývat s navazovacím *quod* → □ *Quodsī* A JESTLIŽE / A KDYBY ... (× *Quid sī* + ind. CO KDYŽ, + konj. CO KDYBY). Takové *Quodsī* se někdy objevuje i pro alternativu *Sī ... Quodsī ...* (ve funkci, kterou má jinak *Sīn* a kterou může splnit i *Sī autem/vērō*).

4 Přirovnání typu „jako by“

Způsob vyjádření se odvíjí od toho, že zatímco v Č je *stejný/podobný/... jako*, v L je *similis/aequus/pār/... ac/atque*.⁴ Proto je také

ac sī dīcat : jako by řekl / ac sī dīxerit : jako by řekl

Kladou se konjunktivy jako ve formě potenciální: „dalo by se tomu tak rozumět“.

Ale pozor: *ac sī* mnohde znamená prostě *a jestliže, a pokud* apod.

5 Platnost nisi bývá často omezovací: pak se překládá LEDA(ŽE); *nīl nisi* NIC NEŽ / JEN; častěji než věta následuje pouhý větný člen:

De mortuīs nīl nisi bene :

Následuje-li hned po *nisi* věta vedlejší, má vlastní spojku, např. *nisi ut* s ind. NEŽ JAK(O), s konj. NEŽ ŽE/ABY.⁵ Také obrat *nōn aliter nisi : nejinak než* může uvádět větný člen:

Librum mihi redde nōn aliter nisi immaculātum :

nebo vedlejší větu s vlastní spojkou:

Librum mihi redde nōn aliter nisi ut nūllam maculam inveniam :

6 Významově blízké spojovací výrazy:

- časové *cum, dum* (srov. české *když* v pokleslé podmínkové platnosti), *dummodo* (s platností omezovací: JEN KDYŽ, POKUD); časová deiktika (zvl. se všeobecnou platností)
- *quando(cum)que, quotiēscumque* se zpravidla překládají doslovně *kdykoli* a možná podmínková platnost se ponechává k vyrozumění.

Naopak konjunktivní věty podmínkové, zvl. ireálná (řidč. potenciální), mohou mít **význam přípustkový**, tj. I KDYBY; srov. čes. *Kdybys měla, má panenka, sto ovec..., nebudeš má – Sī linguīs hominum loquar* (*kdybych = i kdybych / byť bych*).

7 Ve Vulg. a střv. bývá **pokleslé sī** ve větách obsahových a v nepřímých otázkách z mechanického překladu εΙ (1. sī, 2. nōnne, utrum); JESTLI hov., -LI, ZDA kniž. (neutrální prostředek současná čeština nemá, nutno volit podle únosnosti).

⁴ Viz HO Věty s *ut*, část A 1: Věty způsobové a způsobově srovnávací.

⁵ Rozlišování *že × aby* se vykládá v HO Věty s *ut*, část B.

Ad exercendum sententiae (pars I)

a) *perbene nōtae*

1 O vos qui transitis per viam, aspiciate ac videte, si est dolor vester sicut dolor meus! nápis na pietách, mj. na Karlově mostě; k překladu *sī* srov. bod 7 výkladu – **2** Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus et habebis thesaurum in caelo, et veni, sequere me. Mt 19,21 – **3** Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. Mt 17,20 – **4** Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Is 1,18 – **5** Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Mt 18,3 – **6** Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Io 11,21 – **7** Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Io 19,11 – **8** Si quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Mt 16,25; smíšená forma? – **9** Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. 1Io 1,8 – **10** Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et, si habuero prophetiam et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. Et, si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et, si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 1C 13

b) *aliae*

11 In quamcumque domum intraveritis primum dicite: Pax huic domui; et, si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur. L 10,6

12 Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? Mt 16,26

13 Si a me quaeratur, utrum homo sine peccato possit esse in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam et liberum eius arbitrium. SAugDePeccMer&Remiss 2,6,7 = Journal 1720

14 Numquam liberareris a carne peccati, nisi suscepisset similitudinem carnis peccati. Perpetua te possideret miseria, nisi fieret haec misericordia. Non revixisses, nisi tuae morti convenisset. Defecisses, nisi subvenisset. Perisses, nisi venisset. SAugSermo185 = Alt24.12.

15 Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus. D 1212 (Conc. Constantiense, Errores Iohannis Hus, nr. 12)

16 Si quis Patrem et Filium et Spiritum Sanctum tres dicat deos: an. s.* D 140, 22 [23] – Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesia propositis aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia: an. s.* *anathema sit*, českou zkratkou *b. v. z c.*; D 3043 (Conc. Vat. I sessio III: Const. de fide cath.)

17 Et venite, arguite me, inquit Dominus: ac si fuerint peccata vestra ut purpura, tanquam lanam, et si sint quasi coccinum, tanquam nivem ea dealbabo. S. Iustini martyris Apologia II pro Christianis ad Antoninum Pium imperatorem; srov. větu 4

18 *Et fructus ejus, ait, dulcis gutturi meo: ac si dicat, gustui meo.* SBernClarev In Nativ. B. V. M. sermo

19 Abraham vero adhuc stabat coram Domino. Et appropinquans ait: Nunquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in civitate, peribunt simul? et non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? Absit a te, ut rem hanc facias et occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est hoc tuum: qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc. Dixitque Dominus ad eum: Si invenero Sodomis quinquaginta iustos in medio civitatis, dimittam omni loco propter eos. Respondensque Abraham ait: Quia semel coepi, loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Quid, si minus quinquaginta iustis quinque fuerint? delebis propter quadraginta quinque universam urbem? Et ait: Non delebo, si invenero ibi quadraginta quinque. Rursumque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta ibi inventi fuerint, quid facies? Ait: Non percutiam propter quadraginta. Ne quaeso, inquit, indigneris, Domine, si loquar. Quid, si ibi fuerint inventi triginta? Respondit: Non faciam, si invenero ibi triginta. Quia semel, ait, coepi, loquar ad dominum meum. Quid, si ibi inventi fuerint viginti? Ait: Non interficiam propter viginti. Obsecro, inquit, ne irascaris, Domine, si loquar adhuc semel. Quid, si inventi fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem. Abiitque Dominus, postquam cessavit loqui ad

Abraham; et ille reversus est in locum suum. Gn 18, 22sq. **perlegite, in textum Bohemicum inspicientes, in quantum necesse sit**

II. Věty přípustkové

Přípustka je **nepříznivá okolnost**, která by za normálního běhu věcí hlavnímu ději zabránila (což „připouštíme“), v daném případě však mu překvapivě nezabránila či nezabrání: *Přes nepřízeň počasí* (kdy je normální nikam nechodit) *se vypravil za námi*. Vyjádřeno ěvtou vedlejší: *Přestože bylo nepříznivé počasí, vypravil se za námi*.

Spojky:⁶

A. modifikované *sī*

etsī, etiamsī, tametsī (popř. zvlášt' *et sī, etiam sī*)

samotné *sī* v platnosti přípustkové (srov. u podmínkových vět: *Sī linguīs loquar ...* aj.)

Slovesný tvar: podle forem vět podmínkových.

Překlad: s ind. *i když*, s konj. *i kdyby*

B. neurčitá deiktika („jakkoli, jak chceš“)

quamquam (někdy asimilované *quanquam*), *quamvis, quamlibet, quantumvis, utcumque*

Slovesný tvar: po *quamquam* častěji ind., ostatní převážně s konj. (nejč. prez., ale i jiné podle forem vět podmínkových a podle konsekuce).

Překlad: *ač(koli(v))*, *jakkoli(v)*, *jak chce(š)*, *byť (i)*, *třebaže*

C. přehodnocený slovesný tvar

licet – srov. slov. *nech(že)*; tvar impers. slovesa *licet, ēre, uit*, zřídka i jiný čas: *licēbit*

Slovesný tvar: konj. prez./perf. (tedy "potenciální")

Překlad: *at'(si)*, *ačkoli* ap., *třebaže, přestože*, někdy se může hodit také *ani když*:

Nōn est magnus pūmiliō, licet in monte cōnstitērit Seneca Mladší, Listy Lucianovi :

Trpaslík není velký, ani když se postaví na horu (dosl. *stane na hoře*)

D. přehodnocené spojky časové, resp. obecně okolnostní

cum a zvláště *etiam cum; dum*

dummodo – má význam omezovací *jen když*, vyjadřuje výhradní podmínku než přípustku; ***o dum a dummodo viz věty podmínkové***, část 5 Významově blízké spojovací výrazy.

Slovesný tvar: konj. podle konsekuce, nejč. prez.

Překlad: *i když, přestože, ačkoli* ap.

E. prostý konjunktiv

v kladné větě buď sám, nebo s *ut* a v záporné větě s *nē*

V řídicí větě bývá ***tamen*** : *prece, přesto*. Toto slovo lze pokládat za spolehlivý signál přípustkového souvětí jen za přítomnosti přípustkové spojky: má totiž i jiná využití, např. jako prostředek navazování větných celků, jako součást spojovacích výrazů *et tamen, nec tamen* ap. nebo při zdůrazněném zdůvodnění (*vždyť prece*):

Christus autem est via perveniendi ad veritatis cognitionem, cum tamen ipse sit veritas

SThomAqExpInIoan 14,2 = LH - AltSabHebdIXpa

:

⁶ V učebnicích a mluvnických přehledech latiny se traduje následující rozdělení: *quamquam, etsī, tametsī* s ind., *etiāmsī* s ind/konj. ve formách podmínkových souvětí, *quamvis, cum, licet, ut (nē)* s konj. Vydělování indikativních spojek a odlišení *etiāmsī* neodpovídá ani stavu v textech včetně klasických, ani poznatkům dostupným v Pražákově slovníku: *quamquam* obyč. s ind., avšak též s konj., zvl. potenciálním; *etsī* I (a) s ind., (b) s konj.; *tametsī* obyč. s ind. (= může být i s konj.).

Spojka *ut* se v přípustkové platnosti využívá minimálně, nejspíš pro značnou homonymii (srov. HO Věty s *ut*, oddíl B 7 *Ut dēsint vīrēs, tamen est laudanda voluntās*. Přípustkovou platnost má poměrně časté *ut*- : *jak* + zevšeobecňující *-cumque* = *utcumque*. Je to výraz primárně indikativní: *utcumque... est / erat / fuit / erit : jakkoli je / bylo / bude*. Vyskytuje se však i s konj. (**pozor: v této platnosti *ut*+konj. : *jakkoli!***): *utcumque sit / esset : at'(si) je / by bylo jakkoli*. V neklasické L nutno počítat dokonce s tím, že konj. stojí místo indikativu, jak je tomu v řadě druhů vedlejších vět. Není to překvapivé: struktura *utcumque* je obdobná jako u spojky *quam-vīs* ("jak chceš, *jakkoli*"), která má konjunktiv.

Většina přípustkových spojek se používá nejen s větou, ale i s větným členem:

Quae Tertullianus, quamquam/(tam)etsi/quamvis/utcumque/licet doctus, non noverat

:

Cum concessivum × **cum causale**: mají stejné tvary (podle konsekvence, většinou konj. prez.).

Odliší se podle smyslu: logická příčina *protože* × nepříznivá, překvapivá okolnost *přestože*.

Např. *Dominus, cum esset Deus, induit hominem* LH – LectAltFerIIOctPas může mít sice čistě jazykově i výklad kauzální (**protože** byl Bůh [a mohl se proměnit v cokoli], vzal na sebe podobu člověka), ale křesťanské chápání oceňuje spíš výjimečnost tohoto činu svrchované bytosti → *přestože* byl Bohem. Kde nevyhovuje ani jedno, anebo kde není podle čeho obojí rozpoznat, naznačíme důvod souřadícím *vždyť*, nebo se uchýlíme k neutrálnímu *když*:

Quō tē invocō, cum in tē sim? SAugConfess I,2 :

Ad exercendum sententiae (pars II)

a) perbene nōtae

1 Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit et credit in me non morietur in aeternum. Io 11,25 – **2** Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Mt 26,35 – **3** Tentāverunt mē patrēs vestrī: probāverunt mē, etsī vīderunt opera mea. ?? – **4** Dominus pascit mē, et nihil mihi dēerit. / Nam et sī ambulāverō in valle umbrae mortis, / nōn timēbō mala, / quoniam tū mēcum es. odkud? – **5** Vita cum sis, venisti mortem perferre. LH – PrecVespIDomIVAdv – **6** Chrīstus Iēsūs, cum in formā Deī esset, nōn rapīnam arbitrātus est esse sē aequālem Deō, sed sēmetipsum exinānīvit. canticum ad I Vesp Dom = Phil 2

b) aliae

7 Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium. Gal 3,23

8 An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam, etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum illo ex virtute Dei in vobis. 2C 13,4

9 Vere benedicta tu in mulieribus, quia, mulier naturali condicione cum sis, Dei tamen Genetrix reipsa fies. SSophrOrat2 = LH - AltCBMV

10 Cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste. 1Pet 2,23

11 Licet autem oratio, quae fit in cubiculo et clauso ostio, semper quidem necessaria et commendanda, a membris Ecclesiae per Christum in Spiritu Sancto peragatur, orationi tamen communitatis dignitas competit specialis, cum ipse Christus dixerit: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. LH Inst 9

12 Revertimini filiae meae, et abite; iam enim senectute confecta sum nec apta vinculo coniugali; etiam si possem hac nocte concipere et parere filios, si eos exspectare velitis donec crescant et annos pubertatis impleant, ante eritis vetulae quam nubatis. Ruth 1,12

13 Ut ergo cognovit Iesus, quia audierunt pharisaei quod Iesus plures discipulos facit et baptizat quam Ioannes (quanquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius), reliquit Iudaeam et abiit iterum in Galilaeam. Io 4,1-3

14 Sicut ovis ad occisionem ductus est, et dum male tractaretur, non aperuit os suum. LH – RespLectFerVIPass

15 Quamvis conveniat ut quaevis dioecesis suum Calendarium et Proprium Officiorum atque Missarum habeat, nihil tamen obstat quominus Caledaria et Propria habeantur universae provinciae aut regioni aut nationi, vel etiam latiori ditioni, communia, ab iis quorum interest, mutua cooperatione paranda. MR 51 (Normae de anno)

16 Licet omnis Scriptura divina Dei gratiam spiret, praecipue tamen dulcis psalmorum liber.
SAmbBrExplan = LH – AltFerVIHebdXpa